

lyeket adott. Erkelnek Kolozsváron módja nyílt „a zenekedvelők zenekara élén” megizlelni a dirigálás művészetét is.

Erkel Ferenc zeneművészi híre eljutott Pest-Budára is. Első pesti zongoraművészi szereplése a nemzeti Kaszinóban volt 1834. május 4-én, amelyről – többek között – ezt írta *Mátray Gábor*, a kor neves kritikus: „...jeles előadását méltán megtapsoltuk... [a] honi s tisztán magyarul beszélő hangásművész... mivel ő csupán Magyar és Erdély országban tökéletesíté magát, mint remek-játszó.”

Huszonöt évesen (1835-ben) Erkel karnagya lett a Budai Magyar Színjátszó Társaságnak. Emellett külföldi és hazai hangszeres és énekes művészeket kísért zongorán, a pesti Kaszinóban pedig *Dérynét*. Egy év múlva a pesti városi német színház karmesterének nevezték ki. 1838-ban megválasztották – az egy éve megnyílt – Pesti Magyar Nemzeti Színház karmesterének. *Bellini* az „Ismeretlen nő” és *Bartay András* „Csel” című operája került vezényletével – elismeréssel – bemutatásra. Zongorán ekkortájt a Rákóczi-nótára szerzett „Fantázia és változatok”, valamint a „Változatok magyar toborzó témára” című műveit adta elő.

A huszonnyolc éves Erkel Ferenc 1839. augusztus 10-én házasságot kötött a tizenkilenc éves *Adler Adéllal*, a budavári Koronázási templom karnagyának lányával. Ezzel az eseménnyel újabb szakasza kezdődött el Erkel életének és munkásságának.

Várnai Ferenc

(Folytatás a következő lapszámunkban. Szerk.)

„Hazám, hazám, te mindenem....”

Erkel Ferenc kapcsolata szülővárosával, Gyulával

Erkel Ferenc nagyapja, az idősebb József (1757–1830) és édesapja, az ifjabb József (1787–1855) neves pozsonyi muzsikosok voltak. Alapos zenei képzettséghez jutottak neveltetésük során, ami egybeesett a bécsi klasszikusok aranykorával: Haydn és Mozart ragyogásával. Pozsony ebben az időben a magyar országgyűlések otthonaként úgyszólván Bécs elővárosának számított. A bécsi zenekultúra kisugárzása közvetlenül és erőteljesen érvényesült a városban. Az Erkelek zenési hírnevüknek köszönhetően a gyulai meghívást. A fiatal és zenekedvelő Wenckheim Ferenc gróf (1785–1838) volt ebben az időben a város földesura. A Wenckheimeknek Pozsonyban is volt udvarháza, de Ferenc gróf nem csak az országgyűlések miatt látogatott szívesen a városba. A közeli Vöröskön lakó Pálffy Borbálának udvarolt. A hagyomány szerint, amikor szerenádot adott a grófkisasszonynak, az Erkeleket szokta felkérni a közreműködésre. Meg lehetek elégedve a szolgáltatásaikkal, mert hazaköltözve is ragaszkodtak hozzájuk. Nem csak Gyulára hozták őket, de az idősebb Józsefnek eleve a kastélyban készítettek szállást. Az lett a feladata, hogy közreműködjön a házi koncerteken, illetve a gróf csemétéinek zenei nevelésében. Tulajdonképpen zenemesternek szerződtek.¹

A család Gyulára átköltözésének pontos ideje még tisztázásra vár. Egyes vélemények szerint legkésőbb 1806 végén érkeztek.² Mások ezt egy évvel későbbre, 1807. november végére teszik.³

Gyula a XVIII. század folyamán egy átlagos vidéki városnak számított. A szellemi élet fellendülése a reformkori politikai mozgalmak megélénkülésének volt köszönhető. Egyre több művelt, intellektuális személy költözött Békés megye akkori központjába. Az értelmiségiek arányának megnövekedése hamarosan a város arculatán is éreztette jótékony hatását. A kulturált szórakozási lehetőségek iránt is megnövekedett az igény. Ennek egyik bizonyítéka, hogy a Wenckheimek 1818 és 1845 között legalább 22 színházi előadást szerveztek a kastély oldalszárnyában. Ideiglenes színházukban német nyelven, zömmel operai, illetve zenés darabokat mutattak be. A fellépők között rendszeresen találkozunk Erkel József nevével is. Az nem derül ki egyértelműen, hogy kettejük közül melyikükről is van szó. Az a legvalószínűbb, hogy mindketten szerepeltek. Az idősebb Erkel József amellett, hogy az említett zene-

¹ *László Zsigmond*: Erkel élete képekben. Bp. 1956. 7. old.; *Németh Amadé*: Az Erkelek a magyar zenében. Békéscsaba 1987. 21. old. és *D. Nagy András – Márai György*: Az Erkel-család krónikája. Gyula 1992. 9–10. old.

² *Némethi* i. m. 16. old.

³ *D. Nagy – Márai* i. m. 11. old.

számok tenor szólamait énekelte, a zeneoktatással is elismerést szerzett. A megyei hatóság egyedül neki engedélyezte 1822-ben, hogy kastélybeli lakásán nyilvános zeneiskolát tartson fenn.⁴

Fiáról, az ifjabb Józsefről, azt jegyezték fel, hogy amikor Gyulára került a német iskolába, már tanulgatnia kellett a német nyelvet. A nagyvárosi műveltséget hozta magával. Fő érdeme, hogy családjába plántálta a zene szeretetét. A belvárosi plébániatemplom karnagyaként és a németgyulai katolikus iskola tanítójaként kezdett dolgozni. A török pusztítást követően betelepített németek ugyanis önálló városi igazgatást hoztak létre, amely 1858-ig elkülönülve működött Magyar-Gyulától. Bár iskolát és templomot is építettek a városuk főterén, de egyházi szempontból nem képeztek önálló parókiát. Az ifjabb József is kivette a részét a rendezvényszervezésből. I. Ferenc király fogadása alkalmára például fűvőzenekart szervezett a német polgárőrség tagjaiból, amely aztán minden ünnepnapon játszott a templomban. Olykor a város jegyzői feladatait is ellátta. 1841 után a Wenckheim-uradalom számtartójaként dolgozott. Ő állította össze gróf Károlyi György ünnepélyes főispáni beiktatásának a ceremóniáját. A reform-pártiak nagy győzelmét jelentő eseményre 1842. május 16.-án került sor. 1808. május 2-án kötött házasságot Ruttkay Klárával (1790–1865), Ruttkay Ádám uradalmi tiszt leányával. Házasságukból 10 gyermek született. Első lányuk, Borbála mindössze 3 évet élt, így Ferenc fiúk maradt a legidősebb gyermekük, aki megérte a felnőtt kort. Az is a grófi családdal való szoros kapcsolatukra utal, hogy első gyermekeiknek a gróf és a neje lettek a keresztszüleik. Ezért kapta a familiában addig ismeretlen Ferenc nevet a család leghíresebb tagja.⁵

A németgyulai tanítói lakást 1795-ben építették. A ház térre néző szárnya az iskolának, míg az utcai frontja a tanítói laknak adott helyet. Erkel József tanító úr a fiúkat oktatta és 1808 és 1841 között lakott a házban, melynek sarokszobájában látta meg a napvilágot 1810. november 7-én a magyar opera megteremtője, a Himnusz zeneszerzője, Erkel Ferenc.⁶

A németvárosi iskolában Czingulszky Simon tanította a betűvetésre, aki lengyel emigránsként az édesapjával csaknem egy időben került Gyulára. Ő a kisebb fiúkat és a lányokat oktatta. Ferenc másodikosként, az 1818–1819-es tanévben édesapja keze alá került. Az osztályban 58-an tanultak, így négy csoportban folyt az oktatás. Talán a német nyelvben való járatlansága miatt kapott csak középezt, tehát látható, hogy az édesapa nem kivételezett a fiával. A magyargyulai főelemi iskola harmadik-negyedik osztályában Papp László oktatta. Itt már latinul is tanult, tehát ez az osztály a gimnázium első osztályának is megfelelt.⁷

Az iskolai oktatásnál nagyobb hatással volt rá az a zenei légkör, melyet a szülői és nagyszülői ház jelentett. Édesapja mindegyik gyerekét megtanította zongorázni. Fia zenei tehetségére korán felfigyelt. Mindig magával vitte, ha Rostyéknaál muzsikáltak. A gyulai zenei életnek a kastély mellett ugyanis Rosty Albert háza (a mai Levéltár épülete) volt a központja. Rosty a vármegye alispánjaként azzal hívta fel magára a figyelmet, hogy példát mutatva a közteherviselésben, még jóval az 1848-as forradalom előtt önként vállalta, hogy nemes létére adót fizessen birtokai után. Zenei érdeklődésére utal, hogy személyes kapcsolatban állt Beethovennel. Az otthonában rendezett házi muzsikálások alkalmával a házigazda brácsázott, Czingulszky és ifj. Erkel József hegedültek, Wagner József pedig csellózott. A zenés esteken a kis Erkel már 7 évesen megismerkedett Haydn, Mozart és Beethoven műveivel, ugyanis ezeken az alkalmakon ő is részt vett, mint kottalapozó.⁸ Ez a művészi közeg kiemelkedő jelentőséggel bírt pályája elindításában, hiszen Rostynak a Nemzeti Színház intendánsaként nagy szerepe lehetett Erkel karmesteri szerződésében, Wagner József pedig első műveinek kiadójaként segítette ismertséghez a fiatal zeneszerzőt.

Úgy hírlik, hogy atyja már 10 esztendő korától orgona mellé engedte, többször is helyettesítette őt a belvárosi templomban. A székre egy zsámolyt kellett helyezni, hogy felérje az orgonát, de hibátlanul tudta kísérsni a miséket. Először 11 évesen adott nyilvános zongorakoncertet. Édesapja minden bizonylat hivatásos muzsikusként, kántor-tanítónak szánhatta legidősebb fiát.⁹

⁴ Németh i. m. 24. old.; *D. Nagy – Márai* i. m. 12. old.

⁵ Németh i. m. 22–26. old.; *D. Nagy – Márai* i. m. 13. old.; *Szerdahelyi István*: Erkel Ferenc. Gyula 1985. 8. old.

⁶ *Scherer Ferenc*: Erkel Ferenc. Gyulai Dolgozatok 5. Gyula 1944. 9. old.; *Czeglédi Imre*: Gyula. Erkel Ferenc Emlékház. TKM kiskönyvtára 238. Bp. 1986. 3. old.; *D. Nagy – Márai* i. m. 13. old.

⁷ *Scherer* i. m. 10–12. old.; *Szerdahelyi* i. m. 13–14. old.

⁸ *Szerdahelyi* i. m. 14. old.; *Scherer* i. m. 12. old.

⁹ *Szerdahelyi* i. m. 15. old.; *Scherer* i. m. 12. old.

Céhes levélpapír Gyula látképével az 1840-es évekből

További fejlődéséhez el kellett hagynia szülővárosát. Az édesapja 1822-ben Pozsonyba, a bencések gimnáziumának II. osztályába íratta be. Pozsony ebben az időben vált az ország zenei életének központjává. Itt minden mester megfordult, aki valamit is számított: 1823-ban Liszt zongorajátékát hallgathatta, s többször is megcsodálhatta Bihari János hegedűvirtuóz muzsikálását. A század elején bontakozott ki az új magyar zenei köznyelv, melyet *verbunkos*nak mondanak. Hihetetlenül gyorsan terjedt el és példátlan hatást gyakorolt mindenkire. Erkel első valódi mestere Klein Henrik (1756–1832), a kiváló karnagy és pedagógus volt, aki a bécsi klasszikusok bűvöletében élt. Édesapját is ő tanította, s ő írta az első kritikát a 9 éves Liszt művészetéről is.

A szünidőket és az iskoláit befejezve az 1825–1827 közötti éveket is Gyulán töltötte.¹⁰

Művészi hangjának kialakításában nem csak az iskolában tanult ismertek hatottak rá, hanem a szülőföld dallamvilága is. A Gárdonyi Géza által feljegyzett visszaemlékezése mutatja, hogy milyen nagy hatást gyakorolt zenei stílusának megtalálására az alföldi népdalkincs: „Egyszer még kicsi diákkoromban hazamentem vakációra Pozsonyból. Le az Alföldre. Még akkor nem volt vasút. Hajón jártunk Pestre. Oda meg az alföldi kocsi följártak. Egy parasztnak a kocsiján mentem haza. Volt nekünk egy furfangos mindenesünk. Igen szerettem ezt az embert. Este is, ha csak tehettem, kiszöktem hozzá a konyhába és lestem minden szavát. Hol tréfált, hol mesélt, de nekem mindenképpen a legérdekesebb ember volt a világon. Egy este ott üldögélt a tűz mellett: álmosan pipázgat. De nem is pipázott talán, csak éppen hogy a szájában volt a pipa, és amint ott ül bóbiskolva a tűzhely padkáján, hát hallom, hogy dúdol valamit.

Hallgat egy percet, aztán megismétli. Megint hallgat egyet, megint fúj egyet. A dallam hol emelkedik, hol leszáll és csak éppen annyit fúj belőle egyszerre, amennyire egy lélegzetvétel épp elég. Bámulva hallgatom. A dal bűbája és szaggatottsága megmarad. Csodálkozva csodálom, hogy a dal egységét a szünetek nemhogy zavarnák, hanem inkább emelik. Pedig mondom, csak úgy halkán, bajusz alól dúdolt, s magának, mint a macska, mert félig aludt. Én azután lefeküdtem, de soha azt az estét nem feledtem el. Később is, hogy zenész lettem, sokat gondolkoztam ezen. Ebből értettem meg mi a rubato, és hogy a metronómot, a taktusmérőt hova tegye a magyar muzsikus. Csapja a földhöz! Az a tudatlan paraszt-mindenes lett a vezetőm az egész pályámon.”¹¹

Pozsonyból hazatérve erőt merített a szülőföld kisugárzásából, mielőtt elindult volna hódító útjára. Ám a dicsőség fénye soha nem bódította el annyira, hogy megfélemedezett volna szeretett városáról. Ha

¹⁰ Czeglédi i. m. 3. old.

¹¹ László i. m. 11. old.: mindig ugyanazt: a Rákóczi-nóta egy fordulatát dúdolta.; A történet az Erkel Múzeum adattárának 1239-es dossziéjában kissé más végződéssel így olvasható: „csak elkezdett a fogai közül dúdolni egy egyszerű, régi magyar nótát. A dala fordulópontot képzett életemben. Éreznem kellett, hogy van magyar zene. Gyönyörű szép, csak művelni kellene.”

tehetett, ha egy kis alkotói nyugalomra vágyott, szabadulni akarva a fővárosi forgatag elől, mindig szívesen tért vissza szülei, testvérei házába. A nyarakat a későbbiek során is gyakran töltötte Gyulán.

Első nevezetes visszatérése 1839. szeptember elejéhez kötődik. Tulajdonképpen nászúton járt itthon: ekkor mutatta be családjának a felségét, Adler Adélt. Nem mellesleg a hónap 19-én hangversenyt adott a szerveződéssel felfelgyulai kórház javára. A kastélyban lévő színházteremben ezen az alkalmon öccse, József is fellépett, mint tenorista.¹²

1841. június közepén pihenni tért haza, talán a *Hunyadi* komponálásához akart ihletet meríteni.¹³

Említettük, hogy édesapja szervezte gr. Károlyi György főispáni beiktatását. Ezen az ünnepélyes alkalmon, 1842. május 17-én Erkel a vár és a kastély közötti uradalmi vadaskertben adott zongoraversenyt a nagyerdemű közönség szórakoztatására.¹⁴

Az ifjú mester gyakran lépett fel világhírű előadók kísérőjeként. Egyiküket, Rudolf Willmers norvég zongoraművészt is ő kísérte az 1845. márciusi gyulai koncertjén.¹⁵

A szabadságharc idején feleségét Gyulára menekítette. Az öccse, Erkel Rezső (Rudolf-ként is említik) orvos fogadta be a házába. A Nemzeti Színház híres primadonnái, Schödelné Klein Rozália és Laborfalvi Róza is az ő otthonában húzták meg magukat, legalábbis a harcok vége felé. Erkelné gyulai tartózkodása kicsit megnyúlhatott, mert 1850 februárjában itt adott életet a hetedik gyermeküknek, Lajosnak.¹⁶

1852 februárjában ismét itthon találjuk a mestert. Ekkor Meyerbeer: *Prófétáját* vezényelte a Lovardában, parádés szereposztásban. A kor legelismertebb művészei közül a darabban Schödelné is színre lépett Prielle Kornéliával és Szerdahelyi Kálmánnal együtt. Ugyancsak ehhez az évhez köthető, hogy az ősz folyamán a Wenckheim kastélyban került sor a *Hunyadi* egyik első vidéki bemutatójára az Aradról átránduló Szabó József-féle színtársulatnak köszönhetően.¹⁷

1854 nyarán ismét Gyulán pihente ki fáradalmait. Talán éppen ehhez a hazautazásához köthető az alábbi, a kondorosiak emlékezetében megőrződött legenda: „A múlt század közepén nehéz volt a közlekedés Gyula és Pest között. Nem hiába közlekedtek az emberek útlevelemmel, ha messzibb vidékre vágyakoztak, de igazából még sokszor 100 km megtétele is napokba került. Az útra kelt vándor mindig azt az utat választotta, ha messzebbre indult, ahol pihenőket tarthatott. A csárdák elhelyezkedése szabta meg az útirányt. Bennük megpihenhetett a fáradt utas, fel is frissülhetett, könnyebb volt utána a kényelmetlen utazás. Így gondolkozhatott Gyula szülőtte, a neves zeneszerző Erkel Ferenc is, aki egy napon ponyvába csomagolta féltett zongoráját, feltette egy szekérre, elindultak Pestre, ahol már hangversenyre várták. Nekifohászott az útnak Gyuláról. Döcögött is a szekér, s lassan már esteledni kezdett, amikor elértek az akkori Baja–Csongrád–Erdőhelgyi utat, amelynek a Békésesaba–Szarvas közötti szakaszán fekiútt a híres kondorosi csárda. Most is ott áll ez a csárda, ahol régen állott. Vigyáztak is rá a betyárok, csakúgy mint a csorvásira és a kamutira. Volt ennek a csárdának egy csodálatos, kaeskringós kéménye, meg pincéje. Ide alagút vezetett. Ha jött a pandúr, megneszelték hamar, aztán ha közeledtek, gyorsan kisurrantak a pincébe, mélyen a föld alá s ott soha sem találták meg őket. Egyszóval könnyen elbújtak a pandúrok elől.

Erkel kocsija nem messze járt már a csárdától. Messziről hallotta, hogy ott valami jókedvű társaság mulatozik. Szólt a vidám nóta is. Így:

*Mikor jöttem hazafelé
Megnyílt az ég, házunk felé,
Ragyogjatok rám csillagok,
Mert tudjátok, szabad vagyok*

A kocsi még zörgött az orszáúton, amikor a csárda kéményéből, jó magasból kémlelték az utazót a betyárok. Babáj Gyurka, a hirhedt haramiavezér csak ennyit kiáltott:

¹² Németh Amadé: Erkel életének krónikája. 2. kiadás Bp. 1984. 52. old.; Szerdahelyi i. m. 24. old.: szeptember 17-én volt a koncert.

¹³ Németh i. m. (1984). 59. old.

¹⁴ Héjja Julianna Erika: Békés vármegye archontológiája. Közlemények Békés megye és környéke történetéből. 8. sz. szerk.: Erdész Ádám. Gyula 2002. 36. old.

¹⁵ Németh i. m. (1984) 80. old.

¹⁶ László i. m. 37. old.; Legány Dezső: Erkel Ferenc művei és korabeli történetük. Bp. 1975. 9. old.

¹⁷ Németh i. m. (1984) 104. old.; Legány i. m. 499. old.

– Jöhet!

Meg is érkezett a kocsi a csárda elé. Rajta a ponyvába göngyölt zongora a sok szalma között. Tetején rossz, poros kabátban egy fiatal muzsikus, Erkel Ferenc.

– Húzd rá komám! – intett Babáj a többieknek. Már járta is a nóta:

Kötőfékem huszonhárom,

Telelopom még a nyáron

A bírótól hatot lopok,

Mert a kutya becsukott.

Aztán a betyárok körülfogták az utazót, levették a kocsiról a zongoráját, bevitték a csárdába. Odaültették a zongora mellé és játszott nekik egy népdalt:

A gazdagot, ha több is van, nem bántják,

De a szegényt, ha egy is van elhajtják...

Újra jött a többi nóta, dal, vidám kacagás. Másnap reggelig egész kis hangversenyt adott a betyároknak Erkel, akik busásan megvendégelték a kedvükre való embert. Megölelgették, megcsókolgatták, megveregették a vállát. Talán hetekig elhallgatták volna nagyszerű muzsikáját. Nem is pihent semmit aznap éjszaka. De mennie kellett Pestre, hiszen oda is nagyon várták. Ahogy megvirradt, kiszólt kocsiának:

– Most már menjünk!

A betyárok mindjárt fel is tették a zongorát a kocsira. Jól beponyválták, hogy meg ne ázzon. Mellé meg nagy csomagot raktak. Volt abban kolbász, szalonna, tepertő, talán egy fél malac is, no meg hozzá vagy 10 liter finom bor a Bolza-pincéből. És a kocsi elindult Szolnok felé.

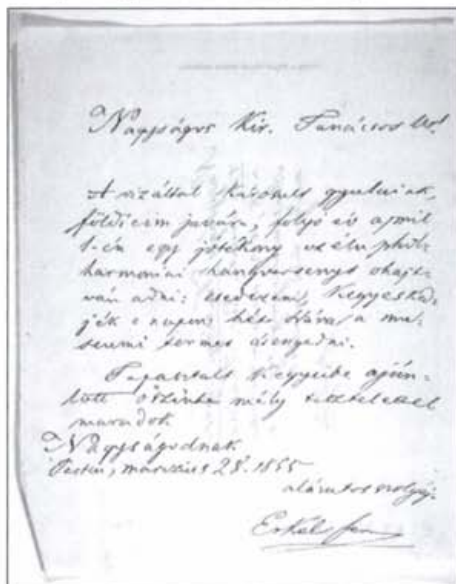
– Megálljunk! – kiáltotta Babáj – Itt van még két magamfajta maga mellé, nehogy baja essék az úton, amíg Pestre ér.

A két betyár Szolnokig kísérte Erkelt. Vigyáztak is rá becsülettel, ott aztán elbúcsúztak tőle."

Nehéz eldönteni, hogy valóban megtörtént-e az eset. A néphit ragaszkodik hozzá, mi meg elhisszük neki, hiszen csak azokról őriz meg egyet-mást, akiket szívébe zárt.¹⁸

Erkel mindig hálásan gondolt szülővárosára, s ha tudott igyekezett is segítséget nyújtani neki, pedig ő sem dúskált az anyagi javakban. 1855. április 1-jén a Pesten, a Nemzeti Múzeumban rendezett hangverseny bevételét például a gyulai árvízkárosultak megsegítésére ajánlotta fel.¹⁹

1860-ban végleg Gyulára költözött a felesége. Ha hivatalosan nem is váltak el, ekkortól külön éltek. Ez azonban nem jelentette azt, hogy útjaik végleg szétváltak volna. A mester ebben az évben is hosszabb időt töltött Gyulán – vagy többször is visszatért ide. Április 11-én például arról írt, hogy „Itt fáklyás zenével tiszteltek meg engem, beszédeket tartottak, én is feleltem, de nagyon akadoztam, hanem utójára egy nagy éljent kiáltottunk és azzal vége.” Egy másik levelét július 11-én ugyancsak Gyuláról keltezte. Ráadásul azt is tudjuk, hogy augusztus 2-án Gerlán datálta a *Bánk* egyik jelenetének papírja vetését. Valószínű tehát, hogy ebből az évből származik az a történet, mely szerint a *Bánk* bánt a várkert egyik terebélyes fája alatt komponálta meg.²⁰

Erkel Ferenc levele a gyulai árvízkárosultak érdekében

¹⁸ Németh i. m. (1984) 114. old.; Szerdahelyi i. m. 31–33. old.

¹⁹ Németh i. m. (1984) 116. old.

²⁰ Németh i. m. (1984) 132. old.; Scherer i. m. 39. old.; Szerdahelyi i. m. 36. és 40. old.

A szabadság nem jelenthetett mindig könnyed kikapcsolódást. 1861. július 28-án Gyuláról egy fontos levelet kellett megírnia a Nemzeti Színház operatársulata ügyében Csengery Antal képviselő részére.²¹

1864 nyarán viszont vidám napokat töltött rokonai körében. Július 23-i levelében arról tudósította Elek fiát, hogy a sok szórakozás: evés, ivás, vadászat, tánc, lovaglás miatt nehezen halad a *Dózsa* megkomponálásával, de az első felvonás azért már elkészült. Talán egy ilyen rokon, baráti körben eltöltött szórakozás eseményeit elevenítette fel az alábbi anekdota is. „*Ne gondoljátok, hogy Erkel nem lehetett volna külföldön is elismert híresség. Ő nem akart a külföldnek írni. Magyar volt, magyarnak vallotta magát, ilyen a zenéje is. Családi összejövetelek alkalmával néha idegen dallamok is fölszendültek alkotó ujjai alatt, de ezeket sohasem rögzítette le. Egyszer is, amikor éppen Gyulára jött, összegyűlt a rokonság. A fiatalok akkor is szívesen szeretett táncolni, éppen úgy, mint ma. Felkérték, hogy játsszék valamit. Erkel leült a zongorához és játszott.*

– Valcert, valcert tessék! – könyörögtek a táncosok és ő kedvesen játszott nekik a valcereket. Egyszer a társaság egyik tagja megkérdezte tőle:

– Milyen valcerek ezek?

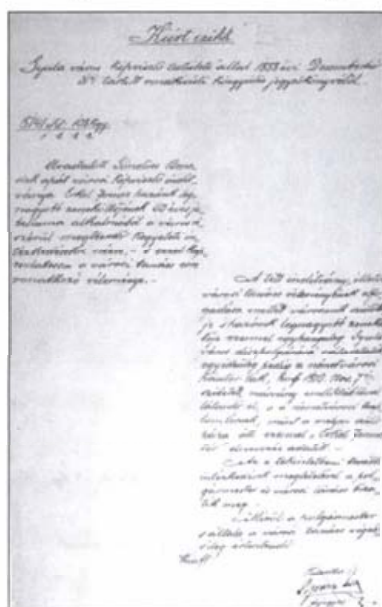
– Hogyhogy milyen valcerek? Hát valcerek.

– Nem úgy értem, ki a szerzőjük?

– Menj már, nem látod, hogy most komponálok.

– De hiszen ezeket le kellene kottázní, miért nem írja le őket?

– Ugyan már, nem akarom, hogy Strauss föbe löje magát miattam.”²²

Gyula képviselőtestülete díszpolgárrá választja Erkel

1866-ban ismét hosszabb időt töltött a városban, kivételesen a karácsonyt is itthon ünnepelhette. December 23-án írta fiainak, hogy lábfejása miatt még semmit sem tudott dolgozni. Még 1867. február 21-én is városunkból írt Gyula fiának. Úgy tűnik, hogy a *Dózsa* véglegesítésére a szülővárosában került sor.²³

Legközelebbi biztos adatunk hazalátogatására 1871. április 21-éről származik, ekkor itt keltezett egy nyugtát. Az is ismert, hogy az év júniusában ismét Gyulára utazott, mégpedig azzal a céllal, hogy befejezze a *Brankovicsot*, de ez a terve nem sikerült.²⁴

Nem feledkezett meg a gyulai dalkörök felkarolásáról sem. 1872. augusztus 3–5. között a Békésmegyei Dalárgegyesület ünnepélyére ő írta a *Dalárindulót*, amit fia, Erkel Gyula vezényletével mutatták be. László fia a zenei pályáját 1867-ben a Gyulai Magándalkör megszervezésével és karnagyi tisztének ellátásával kezdte meg. 1875. január 16-án mutatták be hangversenyükön a *Jeligét*, melyet a mester komponált a számukra. Ez év novemberében a belvárosi katolikus templom 100. évfordulójára egy orgonakíséretes kórusművet készített *Buzgó kebellet* címmel. Göndöcs Benedek apátplébános versét december 8-án, ugyancsak Gyula fia vezényletével adta elő a Gyulai Dalkör.²⁵

Utolsó gyulai látogatásainak emlékét a városi múzeum vendégekönyve őrizte meg. A megyeháza egyik udvari helyi-

²¹ Németh i. m. (1984) 144. old.

²² Németh i. m. (1984) 163. old.

²³ Németh i. m. (1984) 171., 173. old.

²⁴ Scherer i. m. 39. old.; Legány i. m. 98–99. old.

²⁵ *Sonkoly István: Erkel Bánk bánja – Erkel kéziratok férfikara Gyulán.* In.: A gyulai Erkel Ferenc Múzeum kiadványai. 15. Szerk.: Dankó Imre. Gyula 1960. 13–14. old.; Németh i. m. (1984) 204–206. old.: december 12-én mutatták be.

Békés Gyula fényképész felvétele az Erkel-szobor avatásáról, 1896

(A fotók lelőhelye: Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága Erkel Ferenc Múzeuma, Gyula)

ségében 1874 augusztusában megnyíló, Mogyoróssy János gyűjteményére alapozott múzeumot röviddel a megnyitása után látogatta meg. Megkedvelhette az intézményt, vagy csak Mogyoróssyval ápolható baráti kapcsolatot, de tudjuk, hogy többször is visszatért ide: 1877. november 4-én és valamikor 1879/80 táján is járt a múzeumban. Ez utóbbi esemény egyúttal az utolsó dokumentálható gyulai látogatása volt az akkor 70 éves mesternek.²⁶

A kapcsolat ezzel nem szűnt meg a szülőváros és híres születte között. Az 50 éves karnagyi jubileumi ünnepségekhez kapcsolódott, hogy Gyula képviselő testülete az 1888. december 31-i ülésén (Kossuth Lajos követően a második) díszpolgárává választotta. Az ezt tanúsító oklevelet 1889. március 2-án vehette át a város küldötteitől. Egyúttal azt is elhatározták, hogy emléktáblát emelnek a szülőháza – de erre már csak a halála után, 1893-ban került sor.²⁷

A Békés című hetilapban a zeneszerző halálakor megjelent Scherer Benedek felhívása, hogy köztéri szobrot állítsanak Erkelnek. 1893. szeptember 21-én Göndöcs Benedek apátplébános javaslatára határozták el, hogy ez egy mellszobor legyen. A szoborbizottság az ő elnöklétével alakult meg, majd halálát követően dr. Fábry Sándor alispán vette át az irányítást. Országos gyűjtőmozgalmat indítottak, s ennek révén 1895 tavaszára 4800 Ft gyűlt össze. Március 5-én a fiatal művészt, Kallós Edét kérték fel a szobor elkészítésével. Először azt tervezték, hogy a felállítandó artézi-kutat ékesítené a szobor, de néhány újság kigúnyolta, hogy Erkelből kútfelügyelőt akarnak csinálni. A leleplezés ünnepi műsorának összeállítására az Operaház igazgatója megbízásából 1896 májusában Gyulára utazott Erkel Sándor. A szobor leleplezésre június 26-án 16.30-kor került sor.

A beszédek után Somló Sándor szavalt a erre ez alkalomra írt ódáját. A régi Kispiac-teret azóta hívják Erkel térnek. Erkel Rezső ekkor adta át a múzeumnak Erkel arany babékoszorúját és két ezüst serlegét, mellyel ő vált az Erkel Ferenc Múzeum Erkel-gyűjteményének a megalapozójává.²⁸

Németh Csaba

²⁶ Scherer i. m. 39. old.; A múzeum vendégkönyvének bejegyzése alapján ő volt a 18. látogató. Békésvármegyei Régészeti és Művészettörténeti Társulat Évkönyvei VI. Gyula 1878–1879. VI. 185. old.

²⁷ Scherer i. m. 40. old.; Szerdahelyi i. m. 43–44. old.

²⁸ D. Nagy – Márta i. m. 17. old.; Scherer i. m. 41. old.; Németh i. m. 1987. 33. old.